

Opinia o dysertacji doktorskiej:

Marlena Hajduk, *Dzieje Pałacu Biskupiego w Krakowie w latach 1815-1894*, Kraków 2018, ss. 406.

Przedmiotem niniejszej oceny jest dysertacja autorstwa Pani Marleny Hajduk, przygotowana na seminarium naukowym z historii XIX wieku, prowadzonym w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie - Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego przez ks. prof. dr. hab. Jacka Urbana. Poświęcona została właściwie wątkowi niepodejmowanemu w badaniach historycznych, natomiast swoją rozprawą jej Autorka wskazała na bardzo szerokie możliwości wzbogacenia obszarów badawczych.

1. Uzasadnienie tematu:

Przyjąć należy, że podjęty temat dotyczy ciekawego okresu historycznego, jakim było stulecie XIX, bez podmiotowości polskiej kraju, Krakowa i całej diecezji. Nawet z tego względu należy podnieść, że badawczy wysiłek skierowany na taki okres, uznać należy za fakt ze wszech miar słuszny. Z jednej strony dysponujemy już w miarę bogatą historiografią dotyczącą dziejów Kościoła krakowskiego, powstałą w oparciu o zasoby dokumentacyjne, z drugiej - nie podejmowano dotąd kompleksowo tematu z zakresu „życia codziennego” ważnych osób, które w Pałacu Biskupim przy ul. Franciszkańskiej wypracowywały odpowiedni styl posługiwania, a zarazem oddziaływania na społeczeństwo. Analiza pozornie nie najważniejszych kwestii, związanych z architekturą pałacu, jego rozplanowaniem oraz spełnianymi funkcjami w różnorodnej mierze, także z osobami powiązаныmi z tym ważnym miejscem dla Krakowa i diecezji krakowskiej, wnosi jednak nowe naświetlenie dla uchwycenia przynajmniej niektórych mechanizmów działalności Kościoła i jego pasterzy. Zainteresowanie tytułowym pałacem ma swoje istotne znaczenie, bo dotyka najważniejszego urzędu w diecezji i otwiera przestrzeń badawczą dla uchwycenia wielu szczegółów nie tylko z życia wyższych sfer, ale nade wszystko pozwala wniknąć w płaszczyznę najzwyczajniejszą, bo gwarantującą

dotarcie do fundamentalnych zasad zwyczajnego poruszania się osoby ludzkiej, także wysoko postawionej.

2. Dotychczasowa historiografia i baza źródłowa

Oczywistą jest kwestia, że całą pracę należało oprzeć na solidnie przeprowadzonej kwerendzie. W jej efekcie Autorka zdołała zgromadzić obfitość wiadomości źródłowych. Jak już wskazałem, z wiadomych względów losy diecezji krakowskiej, dla której pałac biskupi był naturalnym oraz centralnym punktem w komasowaniu wszelkich odniesień życia społecznego i kościelnego, były już nieraz przedmiotem udanych badań, co znalazło ważny punkt niemal kulminacyjny w związku z przypadającym na rok 2000 tysiącleciem istnienia tej diecezji. Właściwie, czego historyk tknie się ze spraw krakowskich, zawsze wchodzi w obręb wielkich spraw. Dzięki temu wysiłkowi potrafimy nawet szczegółowo zapoznać się z dramatycznymi losami tej sławnej diecezji, dla której od czasu Sejmu Wielkiego i odebraniu biskupom krakowskim księstwa siewierskiego w 1790 r., przez napięcia związane z rozbiorami, powstaniem Księstwa Warszawskiego, a zwłaszcza daleko idącą ingerencją po Kongresie Wiedeńskim z 1815 r., diecezja została niemiłosiernie okrojona, a jej byt skazany został niemal wyłącznie na wegetację. Szczególnie należało dostosować się społeczeństwu Rzeczypospolitej Krakowskiej, a potem zaborowi austriackiemu polityce Habsburgów. Dopiero zmiany w drugiej połowie tego stulecia i restytucja diecezji wraz z nominacją biskupa krakowskiego w osobie Albina Dunajewskiego w 1879 r. wyprowadziły egzystencję diecezji na szersze tory. Nie ulega wątpliwości - i to Autorka umiejętnie wydobyła - że jak echo wspomniane uderzenia znalazły swoje odbicie w losach pałacu biskupiego, który również doznawał ciosów. Ten więc aspekt otworzył możliwości wnikliwszych badań bogatej spuścizny archiwalnej, którą M. Hajduk drobiazgowo wykorzystała, zwłaszcza z Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej oraz Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (por. *Wstęp*, s. 13-14, *Bibliografia*, s. 336-347), wspomaganej przez kwerendy w 26 składnicach polskich i zagranicznych, nie zapominając o bogatym już dorobku edytorskim różnorodnych materiałów źródłowych (por. *Bibliografia*, s. 347-352). Załączony wykaz opracowań (por. *Bibliografia*, s. 352-362) daje obraz wartości dawnej dokumentacji dla podejmowania tytu badawczych projektów w postaci samodzielnych monografii czy artykułów; jak przystało też na współczesną metodę docierania do materiałów niezbędnych w prowadzeniu badań naukowych, nie zabrakło także źródeł internetowych (Por. *Bibliografia*, s. 362-363). Dokonując waloryzacji wykorzystanego przez

Autorkę zasobu, muszę przyznać, że nie sposób znaleźć braków w odniesieniu zarówno do materiałów odnoszących się do postaci biskupów krakowskich tego okresu, jak i dziejów Krakowa i czy szczegółowo traktujących o pałacu biskupim.

3. Struktura pracy i przeprowadzenie tematu:

Autorka zgromadziła drobiazgowo szeroki materiał, który następnie musiała wykorzystać w nadaniu swemu rozważaniu dojrzałej wizji. M. Hajduk znajduje się w szczęśliwym położeniu, że nie musiała zmagać się z ubóstwem uzyskanych wyników swoich kwerend, wręcz przeciwnie: z obfitości materiału musiała wybrać to, co rzeczywiście służyć powinno przeprowadzeniu tytułowego zagadnienia. Jak wszystkie tego rodzaju prace historyczne, niniejsza dysertacja skomponowana została treściowo chronologicznie, z uwypukleniem wiodących wątków problemowych, związanych z omawianą problematyką. Ostatecznie rozprawa przybrała następujący kształt:

Po krótkim *Opisie bibliograficznym pracy* w j. polskim i angielskim (s. 2-4), *Wykazie skrótów* (s. 5), *Spisie treści* (s. 6) i *Wstępie* (s. 7-17) następują 3 rozdziały: I. *Pałac Biskupi w okresie Jana Pawła Woronicza* (s. 18-123); II. *Pałac Biskupi w okresie Karola Skórkowskiego i administratorów [diecezji]* - (s. 124-205); III. *Pałac Biskupi w okresie Albina Dunajewskiego. Konsystorz i archiwum* (s. 206-331). Całości dopełniają: *Zakończenie* (s. 332-335); *Bibliografia* (s. 336-363) oraz *Aneks ilustracyjny* - 41 fotografii, poprzedzonych ich spisem (s. 364-406).

Widać wyraźnie, że w sposób poprawny merytorycznie dysertacja prowadzi swój wątek chronologicznie według pontyfikatów biskupów krakowskich tamtej doby, a pontyfikaty J. P. Woronicza oraz A. Dunajewskiego w latach 1815-1894 wyznaczają - jak klamra - wyodrębniony okres w dziejach diecezji i pałacu jej zwierzchników. Między nimi lata 1835-1879 były wyjątkowo dojmujące ze względu na faktyczny wakans na stolicy biskupiej i swoisty upadek diecezji, co przełożyło się także na kondycję pałacu. Miasto Kraków, jak też i Kościół krakowski, były areną tęsknot patriotycznych, jak ukazuje to chociażby nabożeństwo żałobne po śmierci T. Kościuszki i złożenie trumny z jego prochami 23 czerwca 1818 r. w katedrze wawelskiej, nie zapominając o brzemiennych skutkach odzewu na powstanie listopadowe, co kosztowało biskupa K. Skórkowskiego banicją do Opawy. Niebagatelnym aspektem tamtego okresu była atmosfera życia towarzyskiego, które wpisywało się także w posługę Kościoła, bowiem sam biskup J. P. Woronicz brał w nim udział, jak np. przywołane na s. 44 bale i zabawy, urządzone przez arystokrację; wydobyć

tego aspektu świadczy o rozumieniu szerszej atmosfery życia społecznego Krakowa tamtej doby.

W tym wątku badawczym niezaprzeczalną zaletą przedstawionej rozprawy jest umiejętność Autorki bardzo plastycznego przedstawienia sylwetek, zwłaszcza głównych bohaterów, czyli biskupów, w bogactwie ich osobowości, przez co rozumiemy posiadane przez nich walory intelektu, charakteru oraz stylu wypełniania niełatwych zadań na urzędzie zwierzchników diecezji krakowskiej. Ta uwaga odnosi się także do innych wątków, niezbędnych do poznania zarówno konkretnej osoby, jak również całokształtu ówczesnej sytuacji; tak traktuję np. przedstawienie zainteresowań intelektualnych J. P. Woronicza czy A. Dunajewskiego na tle epoki, chociaż wydobyte charakterystyki K. Skórkowskiego i administratorów biskupstwa zasługują również na pozytywną ocenę. Nie ulega wątpliwości, że prowadzenie czytelnika od żywej osoby-mieszkańca pałacu przy ul. Franciszkańskiej, piastującego wysoki urząd w Kościele diecezjalnym, do kreślenia nie zawsze pomyślnych aspektów losowych potężnego budynku na tle polityki zarówno caratu rosyjskiego w odniesieniu do części diecezji położonej w Królestwie Polskim, jak Rzeczypospolitej Krakowskiej i władz austriackich, restrykcyjnie traktujących potrzeby diecezji i samych rządców, co prowadziło nawet do przymusowego wynajmowania pokoi na cele nie będące w obrębie urzędu biskupa krakowskiego - wymagało właściwego poruszania się przez Autorkę po materiale historycznym - i wynik jej badań należy ocenić pozytywnie. Dla przeprowadzenia projektu badawczego punktem wyjścia do rozważań był zły stan pałacu w 1815 r., gdy J. P. Woronicz został skierowany do Krakowa i na tym tle pokazanie w detalach prowadzenia remontu całego obiektu z polecenia nowego pasterza (s. 59-89), w tym opis rozkładu jego pomieszczeń (s. 77-89) oraz zaproszenie czytelnika do Gabinetu Historycznego w pałacu biskupim (s. 89-123), co przekonująco zwiastuje swobodne poruszanie się Autorki po zgromadzonym materiale; podobnie zauważamy konsekwencję w odniesieniu do pozostałych rozdziałów, np. przeprowadzony opis odbudowy pałacu przez A. Dunajewskiego (s. 213-226).

Na pochwałę zasługuje umiejętność syntetycznego ujmowania przez Autorkę szerokich wątków. Nasuwa się tylko pytanie o zasadność omawiania konsystorza i archiwum w rozdziale poświęconym kard. A. Dunajewskiemu (s. 268-331); w moim przekonaniu z powodzeniem ten aspekt zasługiwałby na odrębny rozdział, gdyż metodologicznie dotyka on zagadnienia odrębnego,

wprost nie ilustrującego domu biskupa, a stanowi bardzo cenne uzupełnienie badanego zagadnienia.

4. Strona formalna pracy

Praca została napisana starannym, poprawnym językiem. Wprawdzie zdarzają się zdania niekiedy niezbyt zgrabnie sformułowane, np. na s. 83: „dotąd nie udało się odnaleźć źródeł”, czy dość często używany zwrot: „to zostało omówione w dalszej części pracy...” albo „jak już było wyżej wspomniane” - takie ujęcie może rozbijać poprawność narracji i skutkować przytaczaniem tych samych faktów na kilku miejscach; moim zdaniem, można takie uwagi zamieścić w przypisach.

Wyczuwa się, że dla Autorki omawiane realia Krakowa oraz samego pałacu biskupiego są dobrze znane z autopsji, więc domniemywać można niemal z absolutną pewnością, że posiadana znajomość opisywanych czy poruszanych w dysertacji realiów, mających wpływ na rozwijanie wątku badawczego pozwala pozytywnie ocenić wrażliwość i kompetencje Autorki, co znacząco podnosi stopień wiarygodności umieszczonych informacji. Znajduje to potwierdzenie w nawet częstych ujęciach wątków, gdy stawia pytania, które - wydaje się - należą do kategorii „co autor miał na myśli” - np. gdy na s. 82-83 M. Hajduk podejmuje dywagacje, dlaczego w kaplicy pałacu znajduje się obraz łodzi Piotrowej, a można było bardziej spodziewać się innego tematu obrazu.

Z drobnych uchybień warto zauważyć, że na s. 23 powinien być Onufry Kopczyński, a nie Konopczyński! J. P. Woronicz w 1797 r. został kanonikiem wrocławskim, a nie wrocławskim (s. 25).

Znaczącym walorem dysertacji są niezwykle bogate i bardzo szczegółowe przypisy w liczbie 1575. Na podkreślenie zasługuje fakt, że zredagowane zostały bardzo pieczołowicie w odniesieniu do zasobu archiwalnego - ich zapis formalny w każdym przypadku jest poprawny, a ich zawartość pozwala zdobyć dokładną orientację w ogromnym materiale dokumentacyjnym, bez którego Autorka nie mogłaby prowadzić podjętego wątku badawczego. Na pochwałę zasługuje też taktyka Autorki, przytaczająca w wielu miejscach dosłowne cytaty ze źródeł, co nie tylko ubogaca narrację, ale także przekonuje o realnej wartości tych źródeł, do których dostęp ma, mimo wszystko, dość wąskie grono. Ten aparat naukowy pozwala również śledzić poprawność toku badawczego jej Autorki. W przypisach daje nie tylko zapisy bibliograficzne do wykorzystanych pozycji, ale potrafi korzystać z przypisów wyjaśniających i tłumaczących, rzadziej podejmuje dyskusję lub polemikę.

Na pozytywne podkreślenie zasługuje też fakt starannie wykonanego druku komputerowego; uchybień literowych spotyka się niewiele, które łatwo uważna korekta pozwoli wyeliminować. .

Wniosek:

Przedstawiona dysertacja zasługuje - przy wszystkich wskazanych możliwościach jej dopracowania - na wysoką ocenę. Biorąc pod uwagę trafność wyboru tematu, obfitość zebranej i wykorzystanej bazy źródłowej, także i wykorzystanej literatury, nadto walory formalne rozprawy stwierdzam, że praca niniejsza odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim w rozumieniu Ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym art. 13 i wnioskuję do Rady Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Gliwice, dnia 18 listopada 2018 r.

Anna Kopic

Bp Jan Kopiec

Tezy do egzaminu doktorskiego Pani Marleny Hajduk:

1. Okoliczności utraty przez diecezję krakowską swej pozycji sprzed rozbiorów.
2. Źródła z Archiwum Watykańskiego do dziejów diecezji krakowskiej.
3. Bp L. Łętowski i jego wizja dziejów Kościoła krakowskiego.
4. Echa Pierwszego Soboru Watykańskiego (1869-1870) w Krakowie.
5. Kształcenie duchowieństwa w diecezji krakowskiej w okresie niewoli narodowej.